अध्याय 4: न लभ्यते चेत् आम्लं द्राक्षाफलम्

विषय-सूची

1 प्रश्नावली · 7 प्रश्न

प्रश्नावली अभ्यासः	प्रश्न-अभ्यासः	7 प्रश्न

प्रश्नावली अभ्यासः — प्रश्न-अभ्यासः

प्रश्न 1

एकः शृगालः इति गीतस्य साभिनयं कक्षायां गानं कुर्वन्तु । (‘एक सियार’ गीत का अभिनय के साथ कक्षा में गान कीजिए।)

हल

यह एक अभिनय-सहित गान गतिविधि है — छात्राः कक्षायां स्वयं गानं कुर्वन्तु।

उत्तर: छात्राः स्वयं कुर्वन्तु ।

प्रश्न 2

अधः प्रदत्तानां प्रश्नानाम् एकपदेन पदद्वयेन वा उत्तरं लिखन्तु । (नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर एक या दो पद में लिखिए।) (क) कः वनं गच्छति ? (ख) शृगालः कां पश्यति? (ग) शृगालस्य मुखे किं जायते? (घ) शृगालः किं पश्यति? (ङ) द्राक्षाफलं कुत्र दृश्यते ? (च) किं शृगालः पुनः पुनः उत्पतति ? (आम्/न) (छ) किं शृगालः द्राक्षाफलं प्राप्नोति ? (आम्/न)

हल

प्रत्येकस्य प्रश्नस्य उत्तरम् एकपदेन पदद्वयेन वा दीयते।

उत्तर: (क) शृगालः (ख) द्राक्षालताम् (ग) रसः (घ) द्राक्षाफलम् (ङ) लतासु उपरि (च) आम् (छ) न

प्रश्न 3

अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखन्तु । (नीचे दिए गए प्रश्नों के उत्तर पूर्ण वाक्य में लिखिए।) (क) शृंगालः कथं वनं गच्छति? (ख) वनं गत्वा शृगालस्य किं जायते ? (ग) शृगाल: द्राक्षाफलं कुत्र पश्यति? (घ) द्राक्षाफलं दृष्ट्वा कस्य मुखे रसः जायते ? (ङ) अन्ते शृगालः किं वदति ?

हल

प्रत्येकस्य प्रश्नस्य उत्तरं पूर्णवाक्येन दीयते।

उत्तर: (क) शृगालः पिपासया बुभुक्षया वनं गच्छति। (ख) वनं गत्वा शृगालः श्रान्तः जायते खिन्नः जायते । (ग) शृगालः लतासु उपरि उपरि द्राक्षाफलं पश्यति । (घ) द्राक्षाफलं दृष्ट्वा शृगालस्य मुखे रसः जायते । (ङ) अन्ते शृगालः वदति आम्लं द्राक्षाफलम्, आम्लं द्राक्षाफलम्।

प्रश्न 4

उपरि प्रदत्तां मञ्जूषां दृष्ट्वा रिक्तस्थानेषु उचित – क्रियापदानि लिखन्तु । (ऊपर दिए गए मंजूषा को देखकर खाली स्थान में उचित क्रियापद को लिखिए।)

हल

(लभते-वत् आत्मनेपदि-लट्-लकाररूपाणि; एकवचनम् — द्विवचनम् — बहुवचनम्)

(क) वन्द् —

प्रथमपुरुषः: वन्दते — वन्देते — वन्दन्ते

मध्यमपुरुषः: वन्दसे — वन्देथे — वन्दध्वे

उत्तमपुरुषः: वन्दे — वन्दावहे — वन्दामहे

(ख) पलाय् —

प्रथमपुरुषः: पलायते — पलायेते — पलायन्ते

मध्यमपुरुषः: पलायसे — पलायेथे — पलायध्वे

उत्तमपुरुषः: पलाये — पलायावहे — पलायामहे

(ग) जाय् —

प्रथमपुरुषः: जायते — जायेते — जायन्ते

मध्यमपुरुषः: जायसे — जायेथे — जायध्वे

उत्तमपुरुषः: जाये — जायावहे — जायामहे

उत्तर: वन्दते-वन्देते-वन्दन्ते / वन्दसे-वन्देथे-वन्दध्वे / वन्दे-वन्दावहे-वन्दामहे; पलायते... ; जायते... (लभते-वत्)

प्रश्न 5

उदाहरणानुसारं एकवचनरूपं दृष्ट्वा द्विवचन- बहुवचनरूपाणि लिखन्तु । (उदाहरण के अनुसार एकवचन के रूप को देखकर द्विवचन और बहुवचन के रूप लिखिए।)

हल

(धातुः — एकवचनम् — द्विवचनम् — बहुवचनम्)

कम्प् — कम्पते — कम्पेते — कम्पन्ते (उदाहरणम्)

वर्ध् — वर्धते — वर्धेते — वर्धन्ते

वर्त् — वर्तसे — वर्तेथे — वर्तध्वे

प्र + काश् — प्रकाशते — प्रकाशेते — प्रकाशन्ते

वन्द् — वन्दे — वन्दावहे — वन्दामहे

याच् — याचते — याचेते — याचन्ते

लज्ज् — लज्जसे — लज्जेथे — लज्जध्वे

वीक्ष् — वीक्षते — वीक्षेते — वीक्षन्ते

सेव् — सेवे — सेवावहे — सेवामहे

वन्द् — वन्दसे — वन्देथे — वन्दध्वे

शुभ् — शोभते — शोभेते — शोभन्ते

उत्तर: वर्धते – वर्धेते – वर्धन्ते; वर्तसे – वर्तेथे – वर्तध्वे; प्रकाशते – प्रकाशेते – प्रकाशन्ते; वन्दे – वन्दावहे – वन्दामहे; याचते – याचेते – याचन्ते; लज्जसे – लज्जेथे – लज्जध्वे; वीक्षते – वीक्षेते – वीक्षन्ते; सेवे – सेवावहे – सेवामहे; वन्दसे – वन्देथे – वन्दध्वे; शोभते – शोभेते – शोभन्ते

प्रश्न 6

उदाहरणानुसारं वाक्यद्वयं लिखन्तु । (उदाहरण के अनुसार दो वाक्य लिखिए ।)

हल

यथा – शत्रुः पलायते । चोराः पलायन्ते ।
(क) वृक्षः वर्धते । बालाः वर्धन्ते ।
(ख) छात्रः वन्दते । भक्ताः वन्दन्ते ।
(ग) वैद्यः वीक्षते । प्रेक्षकाः वीक्षन्ते ।
(घ) कर्मचारी सेवते । महिलाः सेवन्ते ।
(ङ) वृक्षः कम्पते । रुग्णाः कम्पन्ते ।

उत्तर: वृक्षः वर्धते/बालाः वर्धन्ते; छात्रः वन्दते/भक्ताः वन्दन्ते; वैद्यः वीक्षते/प्रेक्षकाः वीक्षन्ते; कर्मचारी सेवते/महिलाः सेवन्ते; वृक्षः कम्पते/रुग्णाः कम्पन्ते

प्रश्न 7

उदाहरणं दृष्ट्वा वाक्यानि उचितरूपैः पूरयन्तु । (उदाहरण देखकर वाक्यों को उचित रूप से पूरा कीजिए।) (क) शुनकं दृष्ट्वा बालकस्य भयं ..... । (जाय्) (ख) मूषकः मार्जारं दृष्ट्वा ..... । (पलाय्) (ग) रात्रिकाले मार्गदीपाः ..... । (प्रकाश्) (घ) अहं देवं ..... । (वन्द्) (ङ) त्वं किमर्थं ..... । (लज्ज्) (च) वयं देशं .....। (सेव्)

हल

उदाहरणम् — शुनकं दृष्ट्वा बालकस्य भयं जायते ।
प्रत्येकं धातुं लट्-लकारे उचितपुरुष-वचनानुसारं योजयित्वा वाक्यं पूर्यते।

उत्तर: (क) शुनकं दृष्ट्वा बालकस्य भयं जायते । (ख) मूषकः मार्जारं दृष्ट्वा पलायते। (ग) रात्रिकाले मार्गदीपाः प्रकाशन्ते । (घ) अहं देवं वन्दे । (ङ) त्वं किमर्थं लज्जसे ? (च) वयं देशं सेवामहे ।